

Konflikter 2002–2003

Ivar Windheim

Konflikter møter oss på mange hold – ikke minst blir de fokusert av massemediene. Gjennom flere måneder har Irak-konflikten – etter hvert – krigen dominert mediene. Tross ulike interesser, identiteter, tilhørighet, posisjoner, perspektiver og verdier lever likevel det store flertall av menneskeheten i fredelige forhold. De fleste klarer å regulere sine konflikter og motstridende interesser gjennom forhandlinger og rettsavgjørelser. Noen få tar til våpen, av og til i så stor skala at vi kan tale om krig.

- **Hvorfor utvikler noen konflikter seg til krig?**
- **Hva strides partene om?**
- **Hvor finner vi de store væpnede konfliktene?**

Varig fred og sikkerhet forutsetter i hovedsak frihet fra nød (økonomisk utvikling) og etterlevelse av menneskerettighetene. Eller sagt annerledes: Stor og vedvarende ulikhet, urettferdighet og krenking av menneskeverd nærer gjerne hat og vold. Slike forhold i et land bærer derfor i seg et stort potensial for strid og kan hende væpnet kamp mellom grupper. Samtidig er mangel på grunnleggende sikkerhet i et samfunn et dårlig jordsmonn for framskrittstro, investeringer og utviklingsbestrebelse. Hvem vil bygge skole, helsestasjon, fabrikk eller bolig i et område der faren er stor for kamphandlinger og ødeleggelser?

I de siste årene er veksten i tallet på såkalte «failed states» – stater uten full kontroll over eget område – kommet i fokus for sikkerhetsdebatten. Sammenhengen mellom al-Qaida-terroismen (jf. 11. september 2001) og Afghanistan, men også Afrikas mange borgerkriger, er et viktig bakteppe for det nye fokuset. Stater som ver-

ken evner å opprettholde indre ro og orden eller tilby borgerne et minimum av velferd, gir solid grobunn for væpnede konflikter, enten på eget område eller som base for våpenbruk i andre land. Blant annet har oppkomsten av «failed states» aktualisert hvordan en **velfungerende stat** er en viktig forutsetning for menneskelig sikkerhet. Er det en sammenheng mellom den generelle liberaliseringen i verden – ikke minst drevet fram av USA i de store internasjonale, mellomstatlige organisasjonene – og framveksten av «failed states»?

Konflikttyper

I en rekke konflikter ser vi hvordan tilsynelatende lite veloverveide uttalelser eller handlinger utløser kamper. Skuddet i Sarajevo i 1914 og Ariel Sharons besøk til al-Aqsa-moskeen i 2000 er to av mange historiske eksempler. Medier og brushoder har en tendens til å fokusere slike umiddelbare eller **utløsende** årsaker som får «branner» til å bryte løs. Bak finner vi imidlertid mer **underliggende** årsaker, oftest i et **komplekst** samvirke og med ulik betoning fra konflikt til konflikt.

De underliggende årsakene er det vanlig å dele inn i

- **interessekonflikter** – strid om fordelingen av håndgripelige, materielle ressurser og
- **verdikonflikter** – strid om mer ikke-materielle forhold.

Interessekonflikter kan vi i all enkelhet igjen dele i **territoriell strid**, enten om grenser eller om landområder, og i **fattigdom og økonomisk konkurranse** om prissetting, ressurs- og mar-

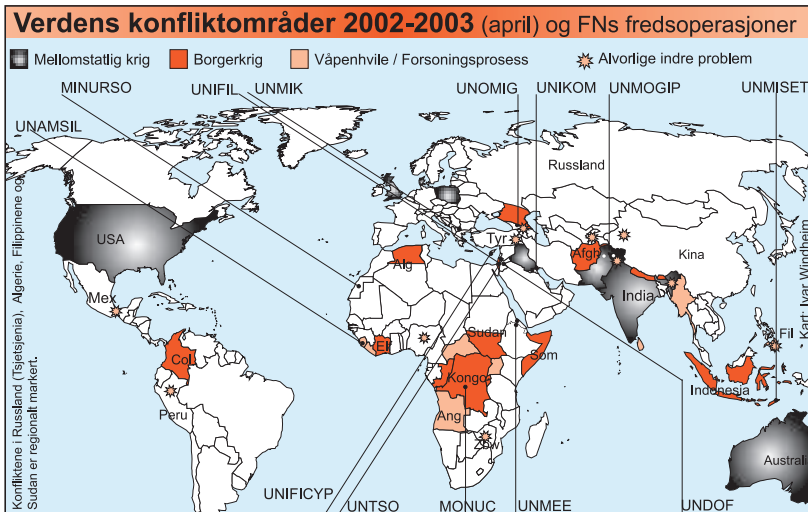
Hvorfor kan det være viktig å skille mellom utløsende og underliggende årsaker til krig?

Fra FNs fredsoperasjoner. Multietnisk politi på oppdrag i Bosnia overvåkes av FN-politi, valg avholdes i Sierra Leone som del av en fredsavtale, FN-patroljering av grensen mellom Etiopia og Eritrea. Bakgrunnsbildet: FN «rykker inn i» et konfliktområde. Hvilke enkeltoppgaver kan FNs fredsoperasjoner bestå i?

Foto: FN

Konflikter 2002-2003

Forklaring på forkortelser i kartet: se margboks side 3

Hvor finner vi brorparten av verdens største konflikter?

Gjør greie for hovedtyper av konflikt.

kedsadgang. Særlig to hovedforhold gjør det gjerne lettere å forhandle seg fram til et akseptabelt resultat i denne typen konflikter enn for verdikonflikter: I dag betyr territorium (med jordbruk og ressursutvinning) mindre for verdiskapingen i et land (internasjonal handel, kompetanse og kunnskap betyr mer) enn for noen år siden. Og den gjensidige avhengigheten mellom landene har økt de siste tiårene. I mange deler av verden er det derfor ikke noen opplagt økonomisk fornuft i å gå til krig mot et naboland. Grensekryssende eierskap er én grunn, en annen at du ikke så lett kan erobre folks hjernekraft. Særlig i Afrika ser vi derimot hvordan territorium og kamp om materielle ressurser er viktig grunnlag for konflikter. Dessuten er det i interessekonflikter lettere å møtes «på halvveien» og inngå kompromisser.

Verdikonflikter – etnisk, religiøs eller ideologisk strid – er derimot vanskeligere å løse. Disse er gjerne mer preget av enten-eller-holdninger, fiendebilder og sterke følelser for egen gruppe (gruppetilhørighet) med tilsvarende uvilje mot de andre. En rekke konflikter kan bli høyeksplosive når de koples med etnisk-religiøse forskjeller og intoleranse. Når økonomiske forskjeller mange steder faller sammen med etniske, som igjen ofte faller sammen med religiøse forskjeller, kan konflikter bli svært vanskelige å løse. Ofte er de etnisk-religiøse motsetningene mer et overflatefenomen enn de virkelige årsakene (svært ulik fordeling) til en konflikt. Nasjonalisme og nasjonalitetskonflikter hører til i denne hovedkategorien konflikter.

Variierende oppmerksomhet og intensitet

Som i tidligere liknende numre av HHD (2000–01: 11, 1997–98: 12–13) har vi konsentrert framstillingen om de største væpnede konfliktene i verden. Enkelte av dem er så omfattende at vi kan kalle dem krig.

Den altoverskyggende krigen i 2003 er Irak-krigen, en krig der krigshandlingene synes over, men hvor det ennå gjenstår å vinne freden. I de fleste konflikter er det langt fra noen enkel oppgave. Det er dessuten en oppgave atskillig mer

tidkrevende enn den kortvarige, ødeleggende og handlingsmettede perioden med krig. En annen svært ødeleggende krig – krigen i Kongo – har på langt nær fått den samme oppmerksomheten i de dominerende internasjonale mediene. Hvorfor?

Intensiteten i en konflikt kan øke eller avta. Den kan trappes opp til full krig – i dag vil det oftest si **borgerkrig** – og den kan trappes ned fra krig til mellomstor og siden mindre, væpnet konflikt, for så kanskje å blusse opp igjen. Uansett varierer handlingsforløpet fra konflikt til konflikt, alle konflikter har sine egne forløp.

En konflikt kan altså i perioder være preget av mindre ytre vold, være begrenset til en **lavinintensitetskonflikt** uten egentlig å være varig løst. I de 12 årene fra 1991 til 2003 ble Irak bombet av amerikanske og britiske fly flere hundre ganger. Målene ble sagt å være militære installasjoner, men stadige notiser om drepte irakere gjør det tvilsomt å tale om noen egentlig fred i perioden mellom den andre og den tredje golfkrigen. Og hva med alle de hundretusener irakere som mistet livet som følge av sanksjonene mot Irak og det despotiske regimet til Saddam Hussein? Er ikke også de konfliktofre selv om de ikke falt i direkte kamp?

I et land med borgerkrig er det ofte slik at krigen og de direkte kamphandlingene bare finner sted på **deler** av landområdet. Slik er det gjerne i tilfeller der statsmakten står mot én eller flere utbrytergrupper eller -regioner. I andre deler av landet kan det da råde tilsynelatende fred. Men hvilken fred er det dersom store deler av statens ressurser kanaliseres til militære formål og bort fra utdannings- og helseformål? Er de da uberørt som bor i regioner uten væpnet konflikt?

Større væpnede konflikter 2001–03

Større væpnet konflikt er definert som **vedvarende** strid mellom militære styrker av en eller to regjeringer eller en regjering og minst én væpnet, organisert gruppe. Krig er det når en konflikt omfatter **minst 1000 drepte i kamphandlinger i løpet av ett år**. Men konfliktforløpet kan altså strekke seg over flere år.

Oppsto dagens konflikter i det siste året? Nei, de aller fleste av dagens kriser har røtter lenger tilbake i tid, og de har ofte pågått over flere år – om enn med varierende intensitet. Den israelsk-palestinske konflikten er et eksempel på begge deler. I denne oversikten skal det imidlertid tegnes et ferskest og bredest mulig situasjonsbilde.

Oversikten bygger på flere kilder og inneholder alle større væpnede konflikter, men også en del andre der det fremdeles rår usikkerhet om hva som vil skje. Tallene på drepte – mellom 30 000 og 40 000 i 2002 – gjelder stort sett drepte i **direkte** kamphandlinger. Omtrent alle konfliktene finner sted i sør og mer enn halvparten i Afrika sør for Sahara. De som ikke er drept som direkte følge av kamphandlinger, er oftest utelatt. Den enkelte konflikt kan derfor ha krevd

Hva menes med krig?

Konflikter 2002-2003

Fredsoperasjonene i FN-regi per april 2003

MONUC	Observatører i Kongo
UNMEE	Etiopia og Eritrea
UNAMSIL	Styrken i Sierra Leone
MINURSO	Vest-Sahara
UNMISSET	Styrken på Øst-Timor
UNMOGIP	India og Pakistan (obs.)
UNFICYP	Styrken på Kypros
UNOMIG	Georgia (obs.)
UNMIK	Styrken i Kosovo
UNIFIL	Styrken i Libanon
UNDOF	Golan-høydene
UNIKOM	Styrken Irak-Kuwait
UNTSO	Palestina-konflikten(obs)

De tretten operasjonene omfatter i alt nær 40 000 militære og sivilt politi. I tillegg kommer mer enn 10 000 andre sivilt ansatte.

Etnisk gruppe: en folkegruppe som har en rekke fellestrekk som språk, religion, utseende, historie, kultur, opprinnelse.

Krigens gråsoner: når et samfunn er sterkt preget av voldskriminalitet – den amerikanske drapsraten er 4–5 ganger høyere enn den norske – er det da krig, eller?

Drøft påstanden: «Krigen(-e) i Kongo kan med stor rett også bli kategorisert som en internasjonal krig.»

atskillige ganger flere menneskeliv enn det som oppgis i oversikten. Noen land er regnet med i oversikten selv om det foreligger en avtale om våpenhvile, mens andre med våpenhvile ikke er regnet med. Landene med størst fare for oppblussing er tatt med i listen.

Mens SIPRI opererer med 25 konflikter i 23 land i 2001 (én mellomstatlig), opererer IISS med 31 for samme år. IISS viser til 25 væpnede konflikter per august 2002, herav 7 internasjonale. Borgerkriger som griper inn i hverandre i Afrika, er mye av grunnen til de forskjellige tallene for mellomstatlige kriger.

Afghanistan: Krig helt siden 1979, først mot sovjetisk okkupasjonsmakt, siden 1988 som borgerkrig. Det islamistiske Taliban-regimet ved makten fra 1997. For USA var dette en statsmakt som huset terrorister – al-Qaida. Som følge av USAs kamp mot al-Qaida-terroristene (tilhold i Afghanistan) og den amerikanskledete krigen i 2001 ble Taliban-regimet styrtet. En internasjonal sikkerhetsstyrke (ISAF, 4500 soldater) med FN-mandat skal tas over av NATO senere i 2003. USA har en egen styrke i landet. Direkte drepte siden 1992: 90 000, sannsynligvis flere. 2 mill. internflyktninger, 2 mill. eksterne. Drepte: 2001: >1000, drepte 2002: >4000. I 2003 synes trefninger, drepte mennesker, eksplosjoner igjen å høre til dagens orden.

Algerie: Borgerkrig med regjeringen, halvmilitære grupper, berbere, islamistiske grupper og røverbander som parter som først og fremst omfatter nordlige deler av landet. Drepte siden 1992: 100 000–150 000. Drepte i 2001: > 1000, drepte i 2002: >1000, noe roligere i 2003, men fremdeles angrep og bortføring.

Angola: Borgerkrig siden 1975 mellom regjeringen og UNITA-opprørere. Krigen har gått i bølger der perioder med intense kamphandlinger har avløst roligere. Kampen om rikholdige naturressurser har stått sentralt. Landet er nå preget av en skjær fred. Bortimot 4 millioner mennesker lever som internflyktninger. Drepte i alt: > 1, 5mill. Drepte 2001: >1000, april 2002: fredsavtale mellom regjeringen og UNITA, storstilt tilbakeflytting i gang.

Burma (Myanmar): Militærregjering mot karenfolkets nasjonale union (KNU) – en etnisk basert opprørsgruppe: Drepte totalt siden 1981: 8 500. Diktatur, men forsoningsprosess på gang.

Burundi: Borgerkrig mellom regjeringen og en tutsi-militsia på den ene siden og hutu-grupper på den andre. Vold relatert til etnisk tilhørighet har kostet mer enn 200 000 mennesker livet siden 1993. 300 000 er blitt flyktninger, 600 000 er blitt internflyktninger. Det er løse sivile grupper som står bak de fleste drapene, mange bruker det borgerkrigsridde Kongo som base. Drepte 2001: > 1000, 2002: ?, 2003: fredelig maktoverdragelse fra tutsi- til hutu-president i henhold til fredsavtale fra 2001, men lokalt fortsetter kamper likevel, tross våpenhvile.

Colombia: Borgerkrig mellom regjeringen og Colombias revolusjonære styrker (FARC) og Den nasjonale frigjøringshæren (ELN). På den

andre siden finnes også den høyreorienterte halvmilitære gruppen AUC. Den amerikanske Plan Colombia har gjort landet til den tredje største mottakeren av amerikansk militær hjelp. Drepte totalt siden 1964: > 53 000, internflyktninger: > 1 million. Drepte 2001: 2000–3000, 2002: >3000.

Elfenbenskysten: Dette er en konflikt som har «kommet fram i lyset» i 2003 etter opprøret høsten 2002. Konflikt der tre opprørsgrupper kontrollerer nordlig (muslimsk) del av landet og regjeringsstyrkene den sørlige (kristen). Uvisst hvor mange drepte, men > 1000. Skjør våpenhvile og forsoningsregjering. Fransk stabiliseringsstyrke.

Filippinene: Borgerkrig mellom regjeringen og Folkets nye frigjøringshær (NPA) og islamistiske separatister (Moro-geriljaen) og andre islamister. Regionalt avgrenset. Drepte totalt: 75 000 siden 1968. Drepte 2001: >125. Drepte i terrorangrep 03: 20–30. Kontroversiell amerikansk hjelp til terrorbekjempelse.

India: Borgerkrig (se også India–Pakistan) mellom regjeringen og forskjellige grupper i Kashmir (siden 1989): ulike sikh-grupper og andre grupper som krever løsrivelse for Kashmir og i Assam (Den forente frigjøringsfronten for Assam – ULFA). Drepte totalt (Kashmir): >23 000. Drepte 2001: Kashmir: >3000, Assam: >200, 2002: Kashmir: > 2000.

India–Pakistan: Mellomstatlig konflikt mellom India og Pakistan om Kashmir. FN har observatørkorps i området. Drepte 2001: > 100, drepte 2002: > 200. 2003: Normalisering av forbindelser mellom de to landene.

Indonesia: Borgerkrig mellom regjeringen og opprørsbevegelsen GAM i Aceh-provinsen (drepte i 2001: 100–200), kamper på Molukkene og Sulawesi og strid med islamistiske ekstremister. Terrorangrep på Bali 2002: >200.

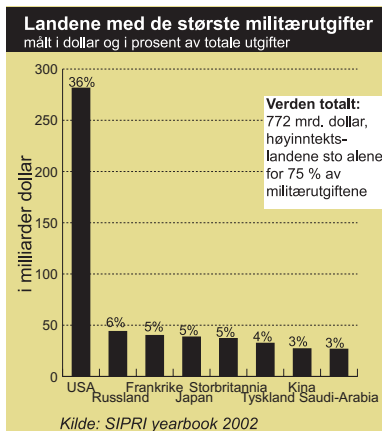
Irak–USA (og Storbritannia, Polen, Australia og Danmark): Mellomstatlig krig i 2003, drepte: ca. 150 amerikanske og britiske soldater, irakiske tapstall ukjent, men sannsynligvis flere tusen.

Israel: Konflikt mellom den israelske okkupasjonsmakten og forskjellige palestinske grupper som Hamas, Islamsk hellig krig og Hizbollah. Sterk opptrapping av voldsbruken i konflikten høsten 2000. Drepte i alt fra 1948: > 13 000. Drepte 2001: > 500, drepte 2002: > 500.

Kongo (Brazzaville): Strid mellom regjeringsstyrker og Ninja-opprørere: Drepte 2002: flere hundre, 2003: flere hundre. «Forsvinninger» skjer hyppig. Opprør og maktovertakelse i mars 03. Nylig våpenhvileavtale.

Kongo (Kinshasa): «Borgerkrig» med kraftig innblanding fra omliggende land og uten noe mandat. Etniske undertoner og kamp om kontroll over rike naturressurser er viktige elementer i borgerkrigen. Regjeringen støttes fra Angola, Namibia og Zimbabwe. Opprørere fra Rwanda, Uganda og Burundi. Drepte i 2001–2002: upålitelige tall, men sannsynligvis den borgerkrigen med flest drepte både direkte

Konflikter 2002-2003

og indirekte. Mange innbyggere er internflyktninger. Krigen er et godt eksempel på borgerkrigers ofte **transnasjonale** karakter – spillover-effekt på omliggende land. Hele 9 stater involvert + 20–30 opprørsbevegelser og krigsbaroner.

Nepal: Borgerkrig siden 1996 mellom regjeringen og maoistgerilja. Drepte totalt: > 7000, siden 2001: 4000.

Russland–Tsjetsjenia: Borgerkrig (siden 1991) mellom sentralregjeringen og lokal utbryterregjering i Tsjetsjenia. Drepte totalt: 40 000–70 000. Drepte 2001: > 1000, drepte 2002: > 1000. 2003: våpenhvile og

innledende fredssamtaler.

Rwanda: Fortsatt borgerkrig etter folkemord i 1993–1994 – mellom regjeringen og en opposisjonsallianse. Mange ble drept (mellom 500 000 og 800 000) og mange befinner seg fremdeles som flyktninger i naboland, en del av dem delvis i kamp der. På mange måter bidrar borgerkrigen i Rwanda til å holde liv i borgerkrigen i Kongo – og omvendt. De to sidene i borgerkrigen i Rwanda støtter forskjellige parter i Kongo. Drepte i 2001: > 1000, 2002–03: skjær forsoningsprosess på gang, vanskeliggjort av motsetninger med Uganda og Kongo. Mange tusen mistenkt for folkemord er nylig sluppet ut av fengsel. Internasjonalt rettstribunal fortsetter sitt arbeid.

Somalia: En overgangsregjering har liten kontroll, forsoningsprosess på gang, spredte kamphandlinger i sør, drepte 2002–03: > 100

Sri Lanka: Borgerkrig siden ca 1975 mellom regjeringen og Liberation Tigers of Tamil Eelam (LTTE), etnisk preg. En skjær fredsavtale fra 2002 – med norsk mellomkomst – kan synes å ha gitt grobunn for fred. Drepte totalt: >60 000, drepte i 2001: >1000, 2002: >2000.

Sudan: Borgerkrig mellom regjeringen og Den nasjonale demokratiske alliansen (inkludert SPLM), etnisk-religiøs preg i en konflikt mellom det arabiskdominerte nord og det svarte, kristne sør. Drepte 2001: >2000, 2002: våpenhvileavtale.

Tyrkia: Borgerkrig mellom regjeringen og Den kurdiske frigjøringsbevegelsen PKK. Drepte totalt: 39 000, drepte 2001: 100–200, 2002–03: våpenhvile. Pågrepelsen av PKK-lederen Öcalan synes å ha bidratt til avtale om «våpenhvile» mellom regjeringen og PKK. Legger Tyrkia bånd på seg selv i denne konflikten som følge av sine bestrebelser på å komme med i EU?

USA: En ny type krig – verken mellomstatlig krig eller borgerkrig – mellom USA og det fler-nasjonale terrornettverket al-Qaida. 2001: > 3000 drepte som følge av terrorhandlingen den 11. september 2001.

penhvileavtaler og fredsavtaler er inngått at det virkelig vanskelige og møysommelige arbeidet starter. Dersom ikke en eller flere konfliktparter ser at det raskt blir grepet fatt i de underliggende konfliktårsakene, er det stor fare for at noen igjen griper til våpen. Hvordan skal krigsbaroner som tjener på krigen, overbevises om at fred er bedre? Og i hvilken grad klarer partene å stanse strømmen utenfra – av våpen, av personer eller av penger fra eksilanter som hver på sin måte kan bidra til å forsterke motsetninger og slippe å ta konsekvensene av sine «negative» leveranser? I hvilken grad kan det internasjonale samfunnet bidra til å få krigsridde samfunn på beina igjen – og bidra til at folk ser at «fred lønner seg»?

Kanskje fred, kanskje krig?

Selv om konfliktene under ikke har vært «aktive» de siste to årene: hvor lenge vil det vare? Er det bare midlertidig krigsutmattethet eller problemer med tilførsler hos partene som gjør seg gjeldende eller er det faktiske fredsønsker og -vilje?

Mellomstatlige: Nagorno-Karabakh (Armenia–Aserbajdsjan), Taiwan-spørsmålet (Kina–Taiwan), Eritrea–Etiopia, Nord-Korea–USA, strid mellom kyststater om retten til småøyer/ havområder: Spratly-øyene i Sør-Kinahavet, Paracel-øyene, Senkaku-øyene.

Borgerkrig: Georgia (Abkhasia, Sør-Ossetia), Tadsjikistan og flere andre områder i det tidligere Sovjetunionen og det tidligere Jugoslavia, Mexico (Chiapas), Peru, Jemen, republikken Kongo, Zimbabwe, Sierra Leone (våpenhvile siden januar 2002, løfterike fredsutsikter, valg i 2002), den sentralafrikanske republikken (hyppige opprør, usikkerhet og kuppforsøk, senest 03), Mosambik, Kambodsja, Namibia («tarm» helt i øst).

Land med terroraksjoner som knapt kan kalles borgerkrig, men likevel er alvorlige indre problemer: Nord-Irland, Spania (Baskerland). Land som ikke har vært inne på listen de siste fem årene, er ikke med: Nicaragua, El Salvador, Guatemala, Mali, Niger, Tchad, Liberia, Jemen

Kilder: SIPRI yearbook 2002, IISS: Military Balance 2002–03, mange nettsteder – se arbeidsoppgaver på nett.

God sommer

Med dette siste nummeret i årgangen ønsker redaksjonen alle abonnenter og lesere en riktig fin sommer. Neste årgang tar til i august.

Diskuter hvorvidt sårbarhet kun er en negativ størrelse.

Diskuter forutsetninger for en varig fred.

Gjør greie for nyere utviklingstrekk som kan bekrefte eller motsi informasjonen i kartet på side 2.

Ivar Windheim er redaktør for Hvor hender det? (HHD)

Hvordan vinne freden?

En konflikt der kamper ikke pågår i øyeblikket, er ikke dermed løst. Det er nettopp etter at vå-

Alle arbeidsoppgaver og nettsadresser: www.nupi.no/Norsk/Publikasjoner/